

kur'an ve dünyevileşme ya da bir dünya görüşü kırılması

TUNCER NAMLI

Araştırmacı

Giriş

Dünyevileşme sorunu, aslında insanın dünya algısıyla, dünya tasavvuruyla, dünyayı ve kendini anlamlandırmasıyla ilgili bir sorundur. Bir başka ifadeyle insanın dünya görüşünü, değerler dünyasını yakından ilgilendiren önemli bir sorundur. Bir yandan fizik metafizik veya gayb meşhut gibi kategorik ayrımlara tabi tutulan varlık alanını ve o varlık alanıyla ilgilenen bilgi felsefesini, din felsefesini yakından ilgilendirmektedir. Öte yandan insanların üzerinde yaşadıkları dünya ile ve birbirleriyle olan ilişkilerini konu edinen pozitif ve sosyal bilimleri de yakından ilgilendirmektedir. Bundan dolayı varoluşsal, değersel bir din-dünya tasavvuru, dine dayalı bir dünya görüşü ortaya koymadan, dünyevileşmeyi felsefi, ahlakî bir zemine oturtmak kolay gözüküyor. Çünkü ahlakî bir dünyevileşme sorunundan söz ederken bunu dinî, düşünsel ve ideolojik bakış açılarından bütünüyle azade kalarak yapabilmek imkânsızdır. Çünkü bu tür kayıtlardan azade bir insan tasavvur etmek mümkün değildir. Dolayısıyla bu noktada sağlıklı çözümler yapılmadığı

takdirde eskittiğimiz ideolojiler, sadece eskiteceğimiz ideolojilerin garantisi olmaz; aynı zamanda insan emeğinin ve ömrünün de boş yere israf edilmesinin garantisi olacaktır. Bu nedenle dünyevileşmişlerin dinle, dindarların dünya ile yüzleşmeleri zorunlu bir ihtiyaç gibi görünmektedir.

1- Din ve Dünya Tasavvuru

Din ve dünya ilişkisi, insanların bakış açısına göre değişen ve kimi zaman birbirine zıt iki kavram gibi görünen, kimi zaman da birbirine paralel olarak anlaşılabilen ve yaşanabilen bütüncül bir gerçekliğin iki farklı boyutunu ifade eder. Bu iki boyut, varoluşsal açıdan incelendiğinde ne dünyanın dinle, ne de dinin dünya ile bir sorununun olmadığı; aksine sorunun, dindarların dünyaya, dünyevileşmiş olanların dine bakışından kaynaklandığı söylenebilir. Tabii ki bu ifade dindarların din, dünyacıların dünya algısında sorun olmadığı anlamına gelmez. Bu nedenle eğer bir dünyevileşmeden söz edeceksek öncelikle din ve dünya sentezinden söz etmemiz gerekir. Fakat bundan da önce bu iki kavram sağlıklı bir şekilde analiz edilmelidir.

a- Kavramsal Analiz

Din ve dünya ilişkisi konusundaki farklı yaklaşımlar, öncelikle kelimelerin anlam çağrışımlarında kendini hissettirmektedir. Bu konuya semantik açıdan bakıldığında da aralarında girift bir anlam akrabalığının bulunduğu fark edilebilir. “Dünya” kelimesinin türediği düşünülen “Denâ, yednû” fiili; aşağı sarmak, yaklaşmak, zelim olmak ve boyun eğmek anlamlarına gelmektedir. “Dâne-yedûnu-dûnun” fiili de aşağı yukarı aynı anlamlara gelmektedir. Din kelimesinin türediği “Dâne-yedînu-deynun” fiili ise bu anlamlarla akrabadır; borçlanmak, hesap vermek ve boyun bükme anlamlarına gelmektedir. Bu anlam akrabalığından yola çıkarak “Dünya”nın, insanın ve dinin indiği yer veya insanın dinle birlikte yaşadığı, hesabı verilebilir bir hayat sürdüğü yer anlamına geldiği rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla bunu iki açıdan temellendirmek mümkündür.

Birincisi, eğer dünya kelimesi, semantik olarak sarmak ve inmek anlamına gelen fiilden türemişse, mekân olarak Hz. Âdem’in (as) geldiği mekândan daha aşağı konumda olsa bile, böyle bir konumun “alçaklık” kelimesinin içerdiği anlamla aynı olduğunu düşünmek çok tutarlı gözükmemektedir. Bu anlamıyla

kelime, alçaklık anlamından ziyade, dünyanın insana boyun eğdirilmesi, insanın yeryüzünde halife kılınması gibi İslamî öngörülerini çağrıştırmaktadır. Çünkü Allah’ın yaratışında (hâşâ) bir alçaklık söz konusu olmadığı gibi mukaddes din, bu dünyada yaşamakta, yüce ve önemli kabul ettiğimiz öte dünya bu dünyada kazanılmaktadır. Dolayısıyla dünyayı ahiretin tarlası ya da aracı olarak değerlendirsek alçak bir tarladan yüksek kazanç elde edilemeyeceği kendiliğinden anlaşılabilir. Dahası, öyle bir dünyada herhangi bir tüketimin ahlakiliğinden söz edilemeyeceği gibi yüksek hilafet gerçekleştirme imkânının

Bu iki boyut, varoluşsal açıdan incelendiğinde ne dünyanın dinle, ne de dinin dünya ile bir sorununun olmadığı; aksine sorunun, dindarların dünyaya, dünyevileşmiş olanların dine bakışından kaynaklandığı söylenebilir.

olmadığını da göz önünde bulundurmak zorundayız. Fakat eğer öteki dünyanın sürekliliği ve üzerinde yaşadığımız dünyanın geçiciliğinden hareketle öte dünyanın daha önemli ama mevcut dünyanın basit ve önemsizliğinden bahsediyorsak bu, kullanılmalan “alçak” kelimesinin anlam haritasından çok farklı bir olguyu ifade eder. Dolayısıyla eğer dünyevi bir alçaklıktan söz edeceksek Kur’an’da işaret ettiği gibi insanın günah işlemesi ve alçalmasından söz etmemiz gerekir ki o durumda alçaklığı sergileyenin dünya değil, dünyalı olduğu fark edilecektir. “*Biz insanı en güzel kıvamda yarattık; sonra onu aşağıların aşağısına terk ettik.*” (95/Tin 4,5). Durum böyle olunca dünya, başkalarının alçakça davranışlar sergilediği ve kirlettiği mekânın adı olmaktadır, kaynağı değil.

İkincisi ve en önemlisi, şayet dünya kelimesi, borç anlamına gelen “deyn” kelimesiyle akraba ise hesap anlamına gelen din kelimesiyle aynı anlamsal kökene ait demektir ve her iki dünyayı da ortak bir anlamda buluşturmaktadır. Şöyle ki: “*Din günü*” deyişi, “hesap günü” olunca (1/Fatiha 4), kavramsal anlamda din, hesabı verilebilir bir hayatın ilahî ve insanî programı; dünya, bu programın uygulama alanı; dindarlık, uygulama çabası; medeniyet de söz konusu programın uygulanması sonucu ortaya çıkan imar

faaliyeti olmaktadır. Ancak bu noktada Kur'an'ın kelimeyi kullandığı formlara baktığımızda "Dünya" kelimesinin bir mekân isminden çok zamansal ve dönemsel anlamda hayatın bir sıfatı olarak kullanıldığına, fakat zaman içinde mekân ismi anlamı kazandığına şahit oluyoruz ki bu durum bize yeni izah imkânları sunmaktadır. Kelimenin sıfat olarak içinde yaşadığımız hayatın bir sıfatı formunda kullanılması, ontolojik ve etimolojik açıdan iki farklı değerlendirme imkânı sunmaktadır. Çünkü yakınlık anlamından hareketle dünya hayatının ahirete (tehirli, sonra gelen, uzak hayata) göre yakın oluşu ve dolayısıyla geçici oluşu anlamlarına işaret edebilir ki bu anlam, daha uyumlu bir tercihe imkan verebilir. Çünkü Kur'an dünya hayatı yerine "acil" kelimesini kullanmakta ve bunu da ahiret kelimesinin karşısına oturtmaktadır. "*Bakın, siz acil olanı (dünyayı) seviyor, ahireti terk ediyorsunuz.*"¹ (75/Kıyamet 20, 21).

Şayet dünya kelimesi, borç anlamına gelen "deyn" kelimesiyle akraba ise hesap anlamına gelen din kelimesiyle aynı anlamsal kökene ait demektir ve her iki dünyayı da ortak bir anlamda buluşturmaktadır.

Bu noktadan hareketle dünyanın ahiretle iki farklı açıdan mukayesesi yapılabilir. Birincisi yakın olan dünyaya karşın uzak olan ahiretin gaybi oluşu ve imanı gerekli kılması. İkincisi sürekli olan ahirete karşın dünyanın geçiciliği ve araçsallığı. "*Fakat siz, ahiret hayatı daha hayırlı ve sürekli olmasına rağmen dünya hayatını yeğliyorsunuz.*" (87/Âlâ 16, 17) Bu durum dünyayı önemli ideallerin gerçekleştirileceği önemli bir zaman/mekân olarak karşımıza çıkarmakta ve hesap ile ilişkisini gündeme getirmektedir. Çünkü hesap ahirette görülür ama unutmamak gerekir ki görülecek bu hesap, dünya hayatının hesabıdır. Dolayısıyla din gününü hesaba katan dindarlık, dünya hayatının zorunlu bir şartı olmaktadır. Tersinden bir ifadeyle, o büyük hesap ahirette görülse bile bu dünyada hesapsız davranma hakkını vermemektedir. Üstelik ahiret azabı sürekli ve daha dehşetli olmakla birlikte ahiretle sınırlı değildir. İlahî takip (ikap) ve ceza dünyada da caridir. Hesabı göz önünde bulunduran bir hayat tarzı, sadece uhre-

vî lütfü değil, dünyevî lütfü da beraberinde getirmektedir. Buna karşın hesabı yok sayan bir hayat tarzı da aynı şekilde iki boyutlu hüsrânı beraberinde getirebilmektedir. Hatta öyle ki hesabı yok sayanlara verilen geçici dünya kazancı ahiret için azabın garantisini olabilmektedir. Bu nedenle dünyevileşmek, iki tür hüsrânı beraberinde getirmektedir. Birincisi acil ama insanın sonunu getiren ceza, yani helak; ikincisi, tehirlî (uhrevî) ama sonu gelmeyen azap olmaktadır.

b- Ontolojik Açıdan Din-Dünya Olgusu

İlahî tasvire göre dünya hak olarak yaratılmış, din de hak olarak gönderilmiştir. Aralarında diyalektik bir ilişkiden söz edilse bile herhangi bir çelişkinden söz edilemez. Çünkü din (yani Kur'an) kendisini dünyanın gerçekliği üzerine oturttuğu gibi dünyayı da kendi ilahî gerçekliği üzerine oturtmaktadır. "*Bu kitap Aziz ve Hakîm Allah tarafından indirilmektedir. Biz gökleri ve yeri ancak bir gerçeğe ve belirli bir süreye binaen yarattık. İnkâr edenlerse uyarıldıkları şeylerden yüz çeviriyorlar.*" (46/Ahkaf 2, 3). "*Bu kitap Allah tarafından indirilmektedir. İnananlar için göklerde ve yerde nice ayetler (mucizeler) vardır. Sizin yaratılışınızda ve yarattığı bütün canlılarda inanan bir toplum için ayetler vardır. Geceyle gündüzün yer değiştirmesinde, Allah'ın gökten su indirmesinde, ölmüş olan yeryüzünü onunla diriltmesinde ve rüzgârları türlü türlü estirmesinde aklını kullanan bir toplum için ayetler vardır. Sana okuduğumuz bu gerçekler de Allah'ın ayetleridir. O halde Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanırlar?" (45/Casiye 2-6), Kur'an'ın bu ifadelerine bakılırsa insanın dünya görüşü noktasında yaşadığı sorun, ontolojik/varoluşsal bir sorun değildir; insanın bu gerçek olguya nasıl baktığıyla ilgili bir sorundur. Dolayısıyla dünyaya veya kâinata bakarken hangi temel perspektiften bakılıyor? Arşimet'in tabiriyle dünyayı yerinden oynatan ya da yerine oturtan teorinin temel dayanağı, çıkış noktası nedir?*

Beşerî dünya görüşü, varlığı temellendirmeye çalışırken, varlıklar denizinde kaybolmuş bir bilincin bocalamasıyla hareket ediyor ve her dönemde teoriler mezarlığına yeni ölümler defnediyor. Çünkü bu bilinç, okyanusta yüzen bir adamın, kıyıların nereden başlayıp bittiğini bilmediği bu okyanusu kuşattığını ve ona en kuşatıcı tanımlar getirdiğini iddia eden mütekebbir bir tavır sergilemektedir. Buna karşın di-

ne dayalı dünya görüşü olaya mütevazı bir üslupla yaklaşıyor ve okyanusun sahibinden gelen mektubun kuşatıcı izahı ile kendi bulunduğu noktadan görüşlerini birleştirerek sahici bir tablo çizmeye çalışıyor. “*Dosdoğru yolu göstermek (hidayet) bize aittir. Çünkü dünya da ahiret de bizimdir.*” (92/Leyl 12, 13). Ancak bu bakış açısı da bütünüyle yanlış algılamalardan azade, risk içermeyen bir bakış açısı değildir. Hem varlıklar denizinin, hem de kılavuz kitabın ne derece doğru algılanıp algılanmaması sorununu beraberinde getiriyor. Dolayısıyla her iki dünya görüşü mensuplarının düşeceği muhtemel iki hatadan biri, varlık denizini görebildiği yerden ibaret görme yanlılığı, diğeri de içinde yüzdüğü denizi anlamaya çalışma yerine ona yabancılaşma ve varsayımlar üretme yanlılığıdır. Her iki sorunun ortak noktası ise anlamadan anlamlandırma girişimidir.

Bu noktada bir tercih yapmak gerekirse, evreni kuş bakışı algılama imkânı sunan ve varoluş yasalarına uyumluluk arz eden bir yaklaşım, hak olma ya da gerçekçilik unvanını daha çok hak edecektir. Doğrusu dünyayı anlamamıza ve uyumlu yaşamamıza engel olan değil, yardımcı olan bir yaklaşıma ihtiyacımız vardır ki fitrat dini bunun açık ifadesi kabul edilebilir. Kur’an’ın önerdiği bu yaklaşıma göre din de dünya da yaratıcı tarafından hak olarak var edilmiş ontolojik bir gerçekliktir. “*Müşrikler hoşlanmasa da dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere Peygamberini bir hidayet ve hak din ile gönderen O’dur.*” (11/Tevbe 33; 48/Fetih 28; 61/Saf 9). Dolayısıyla aralarında bir uyumsuzluktan değil, bilakis bir uyumdan söz edilebilir. Bu sebeple İslam’ın diğer adı fitrat/yaratılış dinidir. “*Bir hanif (muvahhit) olarak yönünü dosdoğru dine, Allah’ın fitratına (yaratma kanununa) çevir ki insanları o fitrata göre yarattı. Allah’ın yaratmasında bir değişiklik yoktur. Dosdoğru din de budur. Fakat insanların çoğu anlamaz.*” (30/Rum 30). Bundan dolayıdır ki din, yani Kur’an, insanın gerçekliğini de bu varoluşsal din-dünya uyumundan hareketle izah etmektedir “*Bu kitap Allah tarafından indirilmiştir. İnananlar için göklerde ve yerde nice ayetler (mucizeler) vardır. Sizin yaratılışınızda ve yarattığı bütün canlılarda inanan bir toplum için ayetler vardır.*” (45/Casiye 2-4).

İnsanın topraktan yaratıldığını, su ile canlı kılındığını, ruh verildiğini ve yeryüzünde halife yapıldığını kabul ediyorsak sadece din ve dünya arasındaki uyumdan değil, aynı zamanda insanın da din ve dün-

ya ile gerçekçi bir ilişki içerisinde olması gerektiğinden söz ediyoruz demektir. “*Yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratmış ve insanın yaratılışını çamurdan başlatmıştır. Sonra onun neslini basit sudan oluşan bir mayadan yaratmıştır. Daha sonra onu düzenlemiş ve ruhundan üflemiştir. Dahası sizler için kulak, göz ve kalpler (akıllar) var etti; ne kadar da az şükrediyorsunuz.*” (32/Secde 7-9) “*Göklerle yer bitişikken onları ayırdığımızı ve her şeyi suyla canlandırdığımızı kâfirler anlayıp da inanmaz mı?*” (21/Enbiya 30) “*Hani, Rabbin meleklere; “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” buyurmuştu...*” (2/Bakara 30)

Bu noktadan hareketle dünyanın ahiretle iki farklı açıdan mukayesesi yapılabilir. Birincisi yakın olan dünyaya karşın uzak olan ahiretin gaybi oluşu ve imanı gerekli kılması. İkincisi sürekli olan ahirete karşın dünyanın geçiciliği ve araçsallığı.

Bu kısa değerlendirmeden hareketle dünyevileşmenin iman, ahlak ve dünya görüşü ile ilgili bir sorun olduğunu ve böyle bir zemine oturtularak analiz edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle Kur’an’ın nasıl bir dünya görüşü önerdiğine kısaca göz atmak gerekir.

2- Kur’anî Dünya Görüşü ve Dünyevileşme

Ahiret de dünya da Allah’a ait olunca (53/Necm 25), bir mümin için ahiretin ve dünyanın değerlendirmesini Allah’ın belirlemesi esastır ve bu imanı ilgilendiren bir konudur. Çünkü bu konuda ilahî belirlemeye tâbi olmak ve O’nun vaadini tasdik etmek iman, onu reddetmek imansızlık olarak nitelenmektedir. “*O halde öğüdümüzden yüz çeviren ve sadece dünya hayatını isteyen kimseden sen de yüz çevir.*” (53/Necm 29). “*O kâfirler ki dinlerini oyun ve eğlence yerine koydular; dünya hayatı onları aldatıverdi. Onlar bugüne kavuşmayı nasıl unuttular ve ayetlerimizi bile bile nasıl yalanladılarsa bugün biz de onları unuttuk!*” (7/Araf 51). Ayetin de işaret ettiği din, inkârcıların oyun ve eğlence yerine koyduğu kavramsal anlamda din olarak anlaşılabilmesi gibi he sap anlamında değerlendirilmesi de imkân dâhilindedir. Öte yandan dünya görüşü, öylesine önemlidir

ki inanç ve ahlak arası alanlarda salınıp durmaktadır. Hem dünyamızın hem de ahiretimizin iyi olmasını istemek sadece inancımızın değil, dualarımızın da konusudur ve davranış sivilimizi de belirlemektedir. Çünkü ahiretimizi belirleyen şey, dünyadaki yönelişimizdir. “Bize bu dünyada da iyilik yaz, ahirette de. Biz sana yöneldik!”... (7/Araf 156) “Allah’ın, kulları için var ettiği güzel elbiseleri ve temiz rızıkları kim haram kıldı?” diye sor ve de ki: “Onlar dünya hayatında iman edenlerindir; kıyamet günü ise sadece onlara aittir.” Anlayan toplum için ayetleri işte böyle açıklıyoruz.” (7/Araf 32) Üstelik davranışlarımızın ceremesini hayatımızın hem peşin hem veresi döneminde ödemek durumundayız. “Buzağıyı ilah edinenleri Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir zillet yakalayacaktır. Biz, iftiracıları işte böyle cezalandırırız.” (7/Araf 152)

İlahî tasvire göre dünya hak olarak yaratılmış, din de hak olarak gönderilmiştir. Aralarında diyalektik bir ilişkiden söz edilse bile herhangi bir çelişkiden söz edilemez. Çünkü din (yani Kur’an) kendisini dünyanın gerçekliği üzerine oturttuğu gibi dünyayı da kendi ilahî gerçekliği üzerine oturtmaktadır.

Bunun nedenini anlamak zor olmasa gerek. Çünkü vahye dayalı iman sözleşmesi, insanın dünya görüşünü belirlediği gibi davranış sivilini de belirlemektedir. Çünkü dünyaya düşkünlük basit bir olgu değildir; ya ahireti yok saymanın veya yokmuş gibi davranmanın, dolayısıyla hayatı dünyadan ibaret görmenin veya dünya içinde kaybolmanın bir göstergesi olabilmektedir. “Onlardan sonra yerlerine, Kitaba varis olan başka bir nesil geldi. Değersiz dünya menfaatine tamah ediyor ve “Nasıl olsa bağışlanacağı.” diyorlardı ki bir misli daha verilse ona da göz dikerlerdi. “Allah hakkında gerçeğin dışında bir şey söylemeyeceksiniz ve bunun içindekileri öğrenip ders alacaksınız!” diye kendilerinden kitap sözü alınmamış mıydı? Hâlbuki şuurlu davrananlar için ahiret yurdu, daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (7/Araf 169). Dünya, insanın içinde kaybolma ihtimali yüksek bir mekândır; aklını kullanmayanlar ve hayatın bütünü gözden kaçıranlar için yanıltıcı olabilmektedir. Dahası, şeytanın kul-

landığı fırsatlardan birisi de insanın bu zaafıdır. “Ey insanlar! Allah’ın vaadi gerçektir; dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakın o aldatıcı, sizi Allah adına (yalan söyleyerek) aldatmasın.” (35/Fatır 5; 6/Enam 130; 31/Lokman 33; 6/Enam 70; 6/Enam 94).

Görüldüğü üzere Kur’an, dinî yozlaşmayla dünyevî yozlaşmayı aynı kategoride ele almaktadır. Kur’an, şuurlu bakmayla şuursuz bakma, duyduğunu hissetmeyle kulak ardı etme arasındaki farkı ortaya koyan bir örnek veriyor. Dünyası cehenneme döndüğü halde buna bir türlü anlam veremeyen, dünya cehennemi çözümleyemediği için uhrevî cehennemi çözümleyemeyen ruh halini ortaya koyan bir örnek: “Kim de öğüdünden yüz çevirirse onun hayatı sıkıntılı olur. Kıyamet günü de kendisini kör olarak haşrederiz. O, ‘Rabbim! Beni neden kör olarak haşrettin? Oysa ben dünyadayken görüyordum!’ der. Allah da: ‘Öyledir! Dünyadayken ayetlerim sana gelmişti de sen onları unutmuştun. Şimdi de sen böyle unutuluyorsun!’ buyurur.” (20/Taha 124-126). “Her toplumu rehberiyle birlikte çağırdığımız gün, kitapları sağından verilenler en ufak bir haksızlığa uğramazlar. Çünkü onlar kitaplarını okuyan kimselerdir. Ama bu dünyada körlük yapan kimse ahirette de kör kesilmiş ve yolunu kaybetmiştir.” (17/İsra 71, 72). Böylesi bir bilinç körlüğü içerisinde olan insana verilen dünya nimeti, onun gözünü açma şöyle dursun, ayrı bir körlük nedeni olmaktadır. “Bize kavuşacaklarını ummayan, dünya hayatına razı olup onunla tatmin olan, üstelik ayetlerimizi ihmal eden (gafil) kimseler var ya, yaptıkları sebebiyle onların varacakları yer ateştir.” (10/Yunus 7, 8). Kişiliği dünyalık içinde kaybolan ve malı kendisinden daha çok ön plana çıkanların yaşadığı durum böyle bir körlüktür. Dışarıdan bakanlar onlardan önce mallarını görürler ve bu durum, ele geçirecekleri malların içinde kaybolacak müstakbel malcılarının habercisidir. “Karun, bütün ihtişamıyla kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatına tamah edenler; ‘Keşke Karun’a verilen bir benzeri bize de verilseydi! Ne bahtiyar bir adam!’ dediler.” (28/Kasas 79). Müstakbel malcılarının dünyalık hayali, dünyalık içinde kaybolan zavalıların durumundan daha iyi değildir. Çünkü her ikisi de dünyaperesttir, materyalisttir. Birine kapitalist, öbürüne komünist demek neticeyi değiştirmiyor. Aralarındaki tek fark, şu anda mal sahibi olmakla gelecekte olacak olmak.

Dünyalığın insanı şımartması tek boyutlu bir olgu değildir; dolayısıyla dünyevileşme, insanı yaratıcısına kafa tutan radikal bir dünyacılığa kadar götürebilmektedir. Bu durum dünyanın, kendini kuşatma çabası içerisine giren insanı kuşatması ve esir alması olarak da değerlendirilebilir. Dünyaya sahip olma kibriyle sefil bir dünyaperest olma arasında gidip gelen bu duygu hali, dünya görüşünü gölgeleyen bir açmaz olarak değerlendirilebilir. “*Rabbinin rahmetini (vahyini) onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların kazancını biz paylaşıyoruz ve birbirlerine iş gördürsünler diye kimini kiminden üstün kılıyoruz. Oysa Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri dünyalıktan daha hayırlıdır!*”² Eğer insanlar tek toplum (kâfir) olacak olmasaydı Rahman’a nankörlük (küfür) edenlerin evlerinin tavanlarını, çıkacakları merdivenleri, kapılarını ve yaslanacakları koltukları gümüştan yapar; ziynetle doldururduk. Bunların hepsi, sadece dünya hayatına ait bir kazançtır. Rabbinin katında ahiret, şuurlu davrananlar içindir.” (43/Zuhuf 32-35) Gayb alanından dünyaya gelen vahiy ile onun haber verdiği gaybî haberleri, dolayısıyla ahireti inkar arasında bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki, dünya görüşündeki kırılmanın ya da dünyevileşmenin ulaştığı daha ileri bir boyuta işaret etmektedir. Çünkü bu noktada insan dünyayı tek gerçeklik olarak algılamakta, aklını gözüne indirmediği için görmediği her şeyi reddetmektedir. “*Bir de dediler ki: “Dünya hayatından başka bir hayatımız yoktur. Yaşar ve ölürüz; bizi zamandan başka bir şey helak etmez.”* Bu konuda onların bir bilgileri yoktur. Onlar sadece öyle sanıyorlar. Apaçık ayetlerimiz kendilerine okunduğu zaman “*Eğer doğru söylüyorsanız atalarımızı geri getirin!*” demekten başka bir delilleri olmadı. De ki: “*Allah sizi yaşatar, öldürür, sonra da şüphesi olmayan kayamet günü bir araya getirir; fakat insanların çoğu bunu anlamaz.”* Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır. Kıyamet koptuğu gün de Allah’ındır. Gerçeği iptal etmeye çalışanlar o gün, hüsrana uğrayacaklardır.” (45/Casiye 24-27) “*İnkâr edenler ateşe doğru çevrildikleri gün, kendilerine “Sizler, dünya hayatında verilen güzellikleri faydalanarak harcadınız. Bu günse, yeryüzünde haksız yere kibirlenmeniz ve yoldan çıkmanız sebebiyle rezillik azabıyla cezalandırılacaksınız.”* denir.” (46/Ahkaf 20) Neticede dünyacı, Allah’ın emirlerini göz ardı etme sürecini geride bırakarak Allah’ın emirlerine ve hatta bizzat kendi-

sine kafa tutma gibi bir boyuta ulaşmaktadır. Bu, insanın sadece yalnızlaşması değil, bütün gazap ve hışımları üzerine çekecek bir savaş sürecinin de başlangıcıdır. Çünkü onun için gerçeğin biricik ifadesi olan dünya, gaybî hurafelerden (!) kurtarılması gereken tanrılaşmış insanın hükümlerlik alanıdır.

Dünya görüşü, öylesine önemlidir ki inanç ve ahlak arası alanlarda salınıp durmaktadır. Hem dünyamızın hem de ahiretimizin iyi olmasını istemek sadece inancımızın değil, dualarımızın da konusudur ve davranış sivilimizi de belirlemektedir. Çünkü ahiretimizi belirleyen şey, dünyadaki yönelişimizdir.

Hayatı dünyadan ibaret gören bu dünya görüşü kırılması, sadece zihinsel düşünceleri alt üst etmez; inanca dayalı ideal ahlak tasavvurunu ve o tasavvura dayalı pratik davranış kalıplarını da alt üst ederek hayatın bütününe cehenneme çevirir. İnsan, dünyadaki ömrünü, ebedî ömrü için cehennem inşa etmek ve kuracağı cehenneme odun taşımak için geçirir. “*Kim sadece dünya menfaatini isterse orada kendisine peşin olarak veririz. Dilediğimiz kimseye, istediğimiz kadar artırırız! Sonra onu kendisine cehennem kılarız da hor ve hakir olarak oraya atılır.*”³ Kim de ahireti ister ve olanca gayretiyle o yolda çalışırsa bütün çabalarının karşılığı ödenir. İster dünya, ister Ahiret için çalışsınlar, Rabbinin vergisi gereği hepsine de hak ettiklerini veririz. Rabbinin vergisi kesilmez.⁴ Baksana! Dünyalık bakımından nasıl da onların bazısını bazısından üstün kıldık. Oysa ahiretin dereceleri daha büyük ve daha üstündür. (17/İsra 18-21; 11/Hud 15-16)

Bundan dolayıdır ki müminin, Allah’tan geldiğine ve O’na döneceğine inanması, kuru bir ahiret onaylamasından ibaret değildir. Sahip olduğunu sandığı dünyanın ve dolayısıyla dünyalığın kime ait olduğunu ve ebedî mirasın ne anlama geldiğini de içeren kuşatıcı bir bilince ulaşması zorunludur. “*Dünyaya ve üzerindekiyle biz varis olacağız! Onlar bize getirileceklerdir!*” (19/Meryem 40). Bu bilinç, anlamı bilinmeden tekrarlanan antik cümlelerdeki pörsümüş şablonlarda değil, kendini tazeleyebilen şuur hallerinde, ilâhî dünya görüşünün yeniden canlandırıldığı demlerde belirginleşmektedir. Henüz yeni iman

etmiş sihirbazların şu bilinç halini asırlık İsrailoğlunda bulabilmek neden zordur dersiniz? “*Seni, bize gelen açık belgelere ve bizi yaratana tercih edecek değiliz. İstedığın gibi hükmet. Ama sen sadece bu dünya hayatına hükmedebilirsin.*” (20/Taha 72) Oysa aynı ayetleri seyreden İsrailoğulları; “*Sen ve Rabbin gidin, savaşın; biz burada oturuyoruz!*” demişlerdi (5/Maide 24).

a. Dünya Ahiret Dengesine Dayalı Bir Dünya Görüşü

Kur’an’a göre dünya ve üzerinde bulunan bütün imkânlar Allah’ın lütfudur. Ancak ahiret yurdu gibi ebedi değil geçici bir nemalanma aracıdır. Geçici olmasına karşın ebedi olan ahiret yurdunu belirleyen önemli bir hazırlık evresidir. “*Allah, kullarına lütfkârdır; dilediğini rızıklandırır. O, güç ve izzet sahibidir. Kim ahiret kazancını isterse onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse kendisine onu veririz. Ancak onun ahirette bir nasibi yoktur.*”

Vahye dayalı iman sözleşmesi, insanın dünya görüşünü belirlediği gibi davranış sitilini de belirlemektedir. Çünkü dünyaya düşkünlük basit bir olgu değildir; ya ahireti yok saymanın veya yokmuş gibi davranmanın, dolayısıyla hayatı dünyadan ibaret görmenin veya dünya içinde kaybolmanın bir göstergesi olabilmektedir.

(42/Şura 19, 20) Fakat insan, hayata bu bütünlük ve denge çerçevesinde bakmayı gerçekleştirmediği için bakış açısında kırılmalar meydana gelmektedir. Kur’an, dünyacıların dünya hayatının geçiciliğini gerçeğin bütünü görmüş olunca anlayacaklarını kısaca belirtip ahireti yok saydıklarına işaret etmektedir. “*Nitekim onlar, ‘Hayatımız, dünya hayatından ibarettir; biz yeniden diriltilecek değiliz!’ dediler. Sen onların, Rableri karşısında durduruldukları anı bir görsen! Allah; ‘Bu, gerçek değil miymiş?’ deyince; ‘Rabbimize andolsun ki evet!’ demişlerdir? Öyle ki kıyamet saati ansızın geldiğinde, günahlarını sırtlarına yüklenmiş bir vaziyette şöyle derler: ‘Dünyadayken yaptığımız aşırılık ve ihmalden dolayı vay başımıza gelenler!’ Dikkat edin, yüklendikleri yük ne kadar da kötü! Dünya hayatı, bir oyun ve eğlence ibarettir. Oysa ahiret yurdu duyarlı davrananlar için daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmıyor musunuz?’*”(6/Enam 29-32)

Dünyacıların hayatı dünyadan ibaret gören bakış açısını eleştiren bu tür ayetleri genelleyerek ve dünyanın geçiciliğine vurgu yapan yukarıdaki ayetleri aşırı yorum alanına sürükleyerek sanki Kur’an dünya için çalışmayı lüzumsuz görüyormuş gibi bir anlam çıkarırlar da yok değildir. Oysa Kur’an geçici dünya için ahiretini satan acilcilerin tavrını kınamaktadır. “*Allah onları kurtarır kurtarmaz yeryüzünde haksız yere azgınlığa başlarlar. Ey insanlar! Dünya hayatının kazancı uğruna sergilediğiniz azgınlıklar kendi aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz bize dir. Size yaptıklarınızı haber veririz. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz suya benzer. İnsanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkileri o su sayesinde birbirine girer. Öyle ki yeryüzü görkemine kavuşup bezendiği zaman ve oranın sakinleri de ona sahip olduklarını düşündükleri anda bakarsın ki bir gece veya gündüz vakti emrimiz ona gelmiş, sanki daha dün yerinde yokmuş gibi biçilmiş hale getirmiştir. Düşünebilen bir toplum için ayetlerimizi böyle etrafta bir şekilde açıklıyoruz.*” (10/Yunus 23-24)

Dünyayı bu genel çerçevede içinde algılamak, bilinçli ve sağlıklı bir dünya görüşüne sahip olmanın en temel şartıdır. “*Kim dünya mükâfatını istiyorsa bilsin ki dünya mükâfatı da ahiret mükâfatı da Allah katındadır. Allah, her şeyi iştir ve görür.*” (3/Alı-İmran 134). “*Allah dilediği kimseye rızık bol bol da verir, daraltır da. Onlar dünya hayatına aldanıp şımarmalar fakat dünya hayatı, ahirete göre sadece bir faydalanmadır.*” (13/Ra’d 26). “*İmtihan etmek için onların bir kesimini faydalandırdığımız dünya hayatının cazibesine gözünü dikme. Rabbinin rızıkı daha hayırlı ve süreklidir.*” (20/Taha 131). Böyle bir bilinç haliyse hesaba ve plana kuşbakışı bakabilmeyi, uzun vadeli hesap ve plana sahip olmayı zorunlu kılar. Sonu belli olmayan kısa vadeli plan ve hesaplar, sahibi için hayal kırıklığı ya da hüsrana olduğu gibi, kısa vadeli planların olmaması da uzun vadeli plan ve hesapların sağlıklı bir zemine oturtulamamasının göstergesidir. “*O, kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır. Dünyada da ahirette de hamd O’na aittir. Hüküm O’nundur ve O’na döndürüleceksiniz.*” (28/Kasas 70). “*Allah’ın sana verdikleri konusunda ahiret yurdunu gözet. Dünyadan nasiplenmeyi unutma. Allah sana nasıl ihsan ettiyse sen de ihsan et. Ülkede bozgunculuğa taraf olma. Allah bozguncuları sevmez!*” (28/Kasas 77) “*Azabımızı gerçekten acele mi istiyorlar? Düşünsene! Eğer biz onları yıl-*

larca yaşatıp nemalandırsak, sonra kendilerine vadedilen azap gelse kendilerine verilen dünyalığın hiçbir yararı olmaz.” (Şuara 204-207).

Hesabın kısa ve uzun vadeli oluşu gibi, hayal kırıklıkları da dünyayı ve ahireti kapsayan bir genellik arz etmektedir. “Onlara dünyada lanetlik damgasını vurduk. Kıyamet günü de onlar iğrenç bir durumdadırlar.” (28/Kasas 42). “Onlara; “Öyleyse ortaklarınızı yardıma çağırın!” denmiş, onlar da çağırmuşlardır. Fakat ortaklarından bir yardım göremezken azabı görmüşlerdir. Ne olurdu (dünyadayken) doğru yola gelselerdi!” (28/Kasas 64). Çünkü Kur’an, dünya hayatını, ahireti göz önünde bulundurarak sürdürülenlerin dünya görüşünü onaylarken onlara sadece ahiret müjdesi vermemektedir. Dünyevî müjdelere de vermektedir. “Sen onlara; “Bu, Rabbinin lütfü ve rahmeti gereğidir.” de de, sadece bununla sevininler. Bu onların biriktirdikleri dünyalıktan daha hayırlıdır.” (10/Yunus 58) “Dünya hayatında da ahirette de müjdelere olsun onlara. Allah’ın sözlerinde herhangi bir değişiklik yoktur. Büyük kurtuluş işte budur.” (10/Yunus 64)

Allah, dünyaya Firavun gibi sahip olmayı yasaklıyor, Musa gibi değil. “Musa şöyle dedi: “Ey Rabbinim! Firavun ve hanedanına dünya hayatında bunca zenginliği, malı mülkü sen verdin! Rabbinim! Senin yolundan saptırsınlar diye mi verdin? Rabbinim! Mallarını mülklerini yeryüzünden siliver, kalplerini katlaştırdı ki o korkunç azabı görünceye kadar inanmasınlar!” (10/Yunus 88). Çünkü Kur’an’ın öngördüğü iman ve dünya görüşü, dünya rezilliğinin ve alçaklık damgasının ortadan kaldırılmasını, egemenliğin inananlara devredilmesini sağlayan bir şuur öngörüsüdür. Kur’an, yeryüzüne hükümran olmayı emrederken onu öğretir de. “Ey Rabbinim! Sen bana hükümranlık verdin ve olayların tevilini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada da ahirette de benim velim sensin. Beni Müslüman olarak öldür ve salihler topluluğuna ilhak eyle.” (12/Yusuf 101)

b. Toplumsal Ahlak ve Dünya Görüşü

Kur’an olaya sadece bireysel anlamda mal sahibi olmak açısından bakmıyor, toplumsal anlamda dünyaya sahip ve hükümran olmak açısından da bakıyor. Dolayısıyla dünya ile dünyalık arasında bir ayrımı gidiliyor. Dünyaya müminlerin egemen olmasını isterken, mümini o toplumsal mücadeleden alıkoyacak veya o egemenliğe gölge düşürecek bireysel

dünyalık peşinde koşmasını kınıyor. Daha açık bir deyişle dünya üzerinde yüce idealleri gerçekleştirme mücadelesi vermek varken, dünyayı ve ona özgü kısavadedeli menfaatleri hedef haline getiren ve yere çakılan dünyacıyı kınıyor. Bir başka ifadeyle dünyalı olmakla dünyacı olmanın farkını ortaya koyuyor. (Müminlere şu buyruğumu) söyle: “Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah’a ait olan yeryüzü geniştir. Sabredenlere karşılığı hesapsız bir şekilde ödenecektir.” (39/Zümer 10) “Biz, peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem de şahitlerin kıyam edeceği günde yardım edeceğiz.” (40/Gafir 51) “Bizim Rabbiniz

Kur’an’ın öngördüğü iman ve dünya görüşü, dünya rezilliğinin ve alçaklık damgasının ortadan kaldırılmasını, egemenliğin inananlara devredilmesini sağlayan bir şuur öngörüsüdür. Kur’an, yeryüzüne hükümran olmayı emrederken onu öğretir de.

Allah’tır.” deyip de dosdoğru O’na yönelenlerin üzerine melekler iner: “Korkmayın, üzülmeyin! Size vadedilen cennet için sevinin! Biz, dünyada da ahirette de sizin dostlarınızız. Burada sizin için mağfiret ve merhamet sahibi Rabbinizden bir ikram olarak canınızın çektiği her şey vardır. İsteddiğiniz her şey sizin için hazırdır.” derler. (41/Fussilet 30-32) Allah’ın ve meleklerin toplumsal mücadeleye yardım etmesine paralel olarak Hz Peygamber’in de müminlere destek olması gerekiyordu. Ancak bu toplumsal mücadeleye katılma konusunda Peygamber (as) gibi müminlerin de cazibesine kapılmaması gereken dünyalık ve bireysel menfaatler onların yolunu kesecek önemli bir engeldi. “Sabah akşam rızasını umarak Rablerine dua edenlerle birlikte olmaya gayret et; dünya hayatının cazibesine kapılarak gözlerini onlardan ayırma ve sakın kalbini öğüdümüzden gafil kıldığımız o hevasına uyan ve işi gücü aşırılık olan kimseye uyma.” (18/Kehf 28) “Onlara dünya hayatının gökten indirdiğimiz suya benzemesini de misal olarak anlat: O su sayesinde yeryüzündeki bitkiler birbirine karışmış da sonra rüzgârların savurduğu samana dönmüştür. Allah, her şeye muk-

tedirdir. Mal ve evlat, dünya hayatının güzellikleridir. Ebedî güzelliklerse Rabbin katında hem sevap olarak hayırlıdır, hem de ümit bağlamaya daha layıktır.” (18/Kehf 45-46) “De ki: Yaptıkları işlerde en çok zarar edeni size haber verelim mi? Onlar dünya hayatında amelleri boşa gittiği halde iyi şeyler yaptıklarını sanan kimselerdir.” (18/Kehf 103-104).

Dünya malı ve hatta evlatlar konusunda fedakârlık isteyen bu ayetlere karşın toplumsal mücadeleye katılanlara dünya yurdu vaat edilmekte, ahiret yurdunun daha güzel olduğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla bireysel olarak sahip olduğu mal ve dünyalıkları koruma adına dünya yurdunu muhkem hale getirecek bir mücadeleden geri kalmanın anlamsızlığı üzerinde durulmaktadır. Çünkü dünya yurdunu Allah’ın kulları değil de şeytanın kulları ele geçirirse ahiret yurdunu da kaybedebiliriz; bireysel mülklerimiz anlamsız hale gelebilir ve hatta başa bela bile olabilir. “Allah yolunda zulme uğrayıp da hicret

Dolayısıyla dünya ile dünyalık arasında bir ayrıma gidiyor. Dünyaya müminlerin egemen olmasını isterken, mümini o toplumsal mücadeleden alıkoyacak veya o egemenliğe gölge düşürecek bireysel dünyalık peşinde koşmasını kınıyor. Daha açık bir deyişle dünya üzerinde yüce idealleri gerçekleştirme mücadelesi vermek varken, dünyayı ve ona özgü kısa vadeli menfaatleri hedef haline getiren ve yere çakılan dünyacıyı kınıyor.

edenlere gelince onları dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz. Ahiret ödülü ise daha büyüktür. Keşke anlayabilselerdi! Çünkü onlar sabreden ve Rablerine tevekkül eden (güvenen) kimselerdir.” (16/Nahl 41-42). “Sizin dünyanızdakiler tükenir; Allah katında olanlarsa bakidir. Sabreden kimselere ödülünü, yaptıklarından daha güzeliyle ödeyeceğiz.” (16/Nahl 96) “Yeryüzünde hükümranlılığı ele geçirmeye kadar bir peygamberin esirleri elinde tutması uygun düşmez. Siz dünya malını arzu ediyorsunuz, Allah ise ahireti! Allah, güç ve hikmet sahibidir.” (8/Enfal 67) Bu noktada müminlerin dünyayı terk etmeden ahireti tercih etmelerinin iki önemli nedeni somutlaşmaktadır. Dünyayı ebedî sanma yanlışlığına kapılmamak ve bireyselliği toplumsal görevlerin

önüne geçirmemek. Çünkü bu çok tehlikeli bir zihniyet kaymasıdır. “Bu, onların ahirete rağmen dünya hayatını sevmeleri ve Allah’ın kâfirler topluluğunu hidayete iletmemesi sebebiyledir.” (16/Nahl 107)

3. Dünya Görüşü, Ahlakî Tasavvur ve Dünyevileşme

İlahî temele dayalı dünya görüşü, ahlakî tasavvurun da belirleyicisi sayılır. Fıtrat dini ile dünya görüşü arasındaki akrabalık, ahlakî tasavvur için de geçerlidir. Çünkü hulk ve ahlak, halkın bir parçası olduğu gibi, Peygamber de hem Allah’a giden yolun rehberi hem de güzel ahlakın tamamlayıcısıdır. “Sen en güzel ahlak üzerindesin” (68/Kalem 4) ayeti, ilahî dünya görüşüne dayalı bir ahlakî sistem önerdiği gibi şu ayetler de ilahî/fitrî bir ahlakî sisteme atıfta bulunmaktadır. “Görmez misin ki Allah, bu güzel söze nasıl bir örnek verdi: O söz, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaç gibidir. Rabbinin izniyle her mevsim meyvesini verir. Allah, örnekleri, insanlar öğüt alsınlar diye getirir. Kötü sözün örneği de kötü bir ağaçtır. Kökü yerden sökülmüş, sabitesi yoktur. Allah, iman edenleri, bu köklü sözle hem dünya hayatında hem de ahirette sarsılmaz hale getirir. Zalimleri sapkınlıkta bırakır. Allah, dilediğini yapar.” (14/İbrahim 24, 27) Dolayısıyla dünya görüşünü ve ahlakî sistemi belirlemede ilahî bilgiyi göz ardı edenler sadece ahireti anlama konusunda yanılmazlar. Dünyayı anlamlandırma konusunda da açmaza düşmeleri kaçınılmazdır. “Onlar dünya hayatının sadece görünen yüzünü bilirler.⁵ Ahiretten gafil olanlar onlardır.” (30/Rum 7) İsrailoğullarını ilahî vahye müdahale etmeleri ve bir kısmını göz ardı etmeleri yoldan saptırılmıştı. Ancak bu inanç sapması aynı zamanda bir dünya görüşü sapmasıydı ve ahlakî sapkınlığı da beraberinde getiriyordu. Ahiretle ilgili inanç ve düşünceleri kitaptan çıkarmakla dünyevileşmiş bir din ortaya çıkarmışlardı. Sonuçta ahlak da temellerini kaybetmiş, çok sevdikleri dünyaları da alt üst olmuştu. “Fakat şimdi birbirinizi öldürüyor, içinizden bir topluluğu yurtlarından çıkarıyor, günah işleyerek ve düşmanca davranarak onların aleyhinde işbirliği yapıyorsunuz, size esir düştüklerinde fidye alıyorsunuz. Oysa onları sürgün etmek size yasaklanmıştı. Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Böyle yapanların cezası dünya hayatında rezillik, kıyamet gününde ise azabın en şiddetlisine atılmaktır. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir. İşte onlar, ahireti feda edip

dünyaya sarılan kimselerdir. Onların ne azabı hafifletilir ne de kendilerine yardım edilir.” (2/Bakara 85, 86) “Onların, insanlar arasında dünya hayatına en düşkün,⁶ hatta müşriklerden bile daha ihtiraslı kimseler olduklarını görürsün. Her biri bin yıl yaşamak ister. Fakat ömrünün uzatılması, kendisini azaptan kurtaracak değildir. Allah, yaptıklarını görmektedir.” (2/Bakara 96). Kur’an, mümin ve kâfirin dünya görüşünü ve hayat felsefesini net çizgilerle ayırmakta, ahlak felsefesini sarsılmaz bir temele oturtmaktadır. “... Ey Rabbimiz! Bize vereceğini dünyada ver.” diyen insanlar da vardır. Fakat onların ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Bazıları da ‘Rabbimiz, hem dünyada hem de ahirette bize güzellik ver ve bizi ateş azabından koru.’ derler. İşte onlar, yaptıklarının karşılığını göreceklendir. Allah, hesabı çabuk görür.” (2/Bakara 200-202). “Öyle insanlar da var ki dünya hayatıyla ilgili sözleri senin hoşuna gider, kalbindekine de Allah’ı şahit tutar. Oysa düşmanların en azılısı odur. Fakat yanından ayrılır ayrılmaz, ülkede fesat çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah, bozgunculuğu sevmez.” (2/Bakara 204-205).

Unutulmamalıdır ki dünyalık nimetler, insanın şımarmasına ve yoldan çıkmasına sebep olduğu gibi, şükretmesini gerektiren ilahî lütuflardır ve şükürünü eda etmesinin de aracıdır. O halde dünyalık, bizahtıhi kötülük sebebi değildir; kötülük insanın dünyalığa bakışıyla ilgili bir sorundur. “İbrahim, Allah’a boyun eğen muvahhid bir ümmetti. Müşriklerden değildi! Allah’ın nimetine şükreden biriydi. Allah da onu seçmiş ve dosdoğru yola iletti. Biz ona dünyada iyilik bahsettik. Ahirette de o salih kimselerdendir.” (16/Nahl 120, 122). Daha önce de belirttiğimiz gibi dünyalığın insanı azdırması söz konusu değildir, insanın dünyalığa bakışındaki açmaz insanın azmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla dünyalığı Rabbine ve toplumuna karşı kullanması, aslında farkında olmadan kendi aleyhine kullanmasıdır ve son derece tehlikelidir. Çünkü ilahî temele dayalı toplumsal yapı bozulduğunda insanın malı kendini kurtaramamaktadır. “O Allah ki göklerde ve yerde ne varsa O’na aittir. Şiddetli azaptan dolayı vay haline kâfirlerin! Ki onlar, dünya hayatını ahirete tercih ederler; insanları Allah’ın yolundan çevirir ve o yolun bozulmasını isterler. Onlar, dönülmez bir sapıklık içerisindeyler.” (14/İbrahim 2, 3) Böylesine kuşatıcı bir dünya görüşü ile ona özgü imanî ve ahlakî

tasavvur, pratik ahlak kurallarının temelini oluşturur. Zekât, sadaka, karşılıksız yardım, Allah yolunda cihat gibi bütün iyilikler bu ahlakî tasavvur ve bilinç sayesinde anlam kazanmaktadır. Eğer bu inanç ve bilinç yok olur, dünya görüşü zaafa uğrarsa insanlar, Allah yolunda mallarını harcamayanlara azap vaat eden 9/Tevbe 34 ayetini bir yere oturtamaz ve zekât ayetiyle nesh edildiğini söylemek durumunda kalırlar (Buhari, Zekat, bab 4, hadis no. 1404). Neticede ahlakî öğütler onlar için anlam ve önemini yitirir; o ilke ve prensiplerin devre dışı bırakılması için yol ve imkan arama çabaları devreye sokulur.

Bu noktada müminlerin dünyayı terk etmeden ahireti tercih etmelerinin iki önemli nedeni somutlaşmaktadır. Dünyayı ebedî sanma yanılgısına kapılmamak ve bireyselliği toplumsal görevlerin önüne geçirmemek.

Oysa ilahî temele dayalı dünya görüşü ve ahlakî sisteme göre, dünya nimetleri sadece şükürün aracı değildir. Bu geçici nimetler uzun vadeli hayat için harcadığında şükürün de ötesinde daha kalıcı yatırım aracına dönüşmektedir. Yani insanın şükürü de geleceğine yatırım olmaktadır. “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir. İman eder ve karşı gelmekten sakınırsanız, Allah yaptıklarınızın karşılığını verir, sizin mallarınıza ihtiyaç duymaz. Eğer sizden mallarınızın tamamını isteyip de ısrar etse cimrilik edersiniz ve kinlerinizi açığa çıkarır.” (47/Muhammed 36-37). Dolayısıyla bu kısa vadeli fedakârlıkları kendileri için göze alamayanların hem dünyada hem de ahirette yaptıkları boşa gitmektedir. “Kadın, evlat, külçe külçe biriktirilmiş altın ve gümüş, yulku atlar, sağmal hayvanlar ve ekinlere duyulan sevgi ve düşkünlük, insanlara cazip görünür. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Oysa varılacak en güzel yer Allah’ın katındadır.” (3/Âl-i İmran 14) “Allah’ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler ve insanlara adaletle hükmedenleri öldürenler var ya, onlara can yakıcı bir azabın olduğunu müjdele! Onlar, hem dünyada hem de ahirette amelleri boşa gitmiş kimselerdir; hiçbir yardımcıları da yoktur.” (Al-i-İmran 21-22)

Dünyalıklarından fedakârlık yapanlar, hem dünyada hem ahirette itibarlıdır. Oysa bundan kaçınanlar, her iki dünyada da itibarlarını kaybetmektedir. Çünkü Allah için harcamalara baktığımız zaman insanlar için yapılan harcamalar olduğunu görürüz. Dolayısıyla ister mal ister alın teri olsun, bu harcamaları yapanlar, hem Allah hem de kulların gözünde şeref kazanmaktadırlar. Örneğin tefsir kitaplarına göz atıldığında mallarını Allah yolunda harcayanların müjdelendiği ayetlerin yorumunda genellikle şüherin Ali'ye, Sünnîlerin Ebubekir'e dair yorumlarını görebilirsiniz. Fakat o fedakâr insanların kurup geliştirdiği devleti yıkan Emevilere hiç kimse dikkat çekmez. Çünkü onlar, toplum menfaatini önceleyen ideal devleti yok ederek kişisel mülkleri haline getirmişlerdir. Dolayısıyla dünya düşkünleri kısa vadede kâr ediyor, fedakâr insanlar da zarar ediyor gibi gözükümler. Ancak zaman her şeyi en iyi gösteren

İsraioğullarını ilahî vahye müdahale etmeleri ve bir kısmını göz ardı etmeleri yoldan saptırmıştı. Ancak bu inanç sapması aynı zamanda bir dünya görüşü sapmasıydı ve ahlakî sapkınlığı da beraberinde getiriyordu. Ahiretle ilgili inanç ve düşünceleri kitaptan çıkarmakla dünyevileşmiş bir din ortaya çıkarmışlardı. Sonuçta ahlak da temellerini kaybetmiş, çok sevdiği dünyaları da alt üst olmuştu.

bir imkândır. Allah olayların akıbetini en iyi bilendir. Ona güvenmek gerekir. "Onların (kitap ehlinin) dünya hayatında yaptıkları harcamalar, dondurucu rüzgâra benzer. O rüzgâr, kendilerine zulmeden bir toplumun ekinine uğrar ve helak eder. Allah onlara zulmetmemiştir. Onlar kendi kendilerine zulmediyorlar." (3/Âl-i İmran 117). "Kim dünyalık kazanç isterse kendisine onu veririz. Kim de ahiret kazancını isterse onu veririz. Biz, şükredenleri ödüllendireceğiz. Ne kadar peygamber gelip geçtiyse kendini Rabbine adanmış nice insan onlarla beraber savaştı. Allah yolunda savaşırken, başlarına gelenlerden dolayı ne yılgınlık gösterdiler ne zayıflık ne de acizlik. Allah, sabredenleri sever. Onların şu söylediklerinden başka sözleri olmadı: 'Ey Rabbimiz! Günahları-

mızı ve işlerimizdeki aşırılıklarımızı bağışla, ayaklarımızı sağlamlaştır ve kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!' Allah onlara dünya kazancını da verdi, ahiret kazancının en güzelini de! Allah, iyilik yapanları sever." (3/Âl-i İmran 145-148). "Allah size vadini doğrulamıştı; O'nun izniyle düşmanları kırıp geçiriyordunuz. Nihayet gevşeklik gösterip verilen emir konusunda çekişmeye başladınız ve Allah size sevdiğiniz şeyleri (zafer ve ganimetleri) gösterdikten sonra isyan ettiniz. Kiminiz dünyalık peşindeydi, kiminiz ahiret! Derken Allah, sizi imtihan etmek için onları hezimete uğratmanıza engel oldu. Fakat şimdi sizi affetti. Çünkü Allah, müminlere karşı çok lütfkârdır." (3/Âl-i İmran 152)

Ahirete iman eden ve ahireti dünyaya tercih edenlerin kaybetme gibi bir riskleri yoktur. Onlar uzun vadede düşünebilen ve imanlarını ümitle besleyen kimselerdir. Çünkü iman güven ve ümit demektir. "Eğer seni yalanladılarsa senden önce apaçık deliller, sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren bütün peygamberler de yalanlanmıştı. Herkes ölümü tadacak ve kıyamet günü kesinlikle ücretiniz ödenecektir. Kim cehennemden uzak tutulur ve cennete konursa gerçek kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı aldatıcı bir nemalanmadan başka bir şey değildir. Mallarınız ve canlarınız konusunda imtihan edileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan ve Allah'a ortak koşanlardan çok üzücü sözler duyacaksınız. Eğer sabreder ve kötülükten sakınırsanız bu çok önemli bir iştir." (3/Âl-i İmran 184, 186) "Ahirete inanıp da günü birlik hesaplar peşinde ömür tüketmek ciddi bir yanlıdır. "Onlar, peşin olan dünyayı seviyorlar da o önemli günü (kıyameti) göz ardı ediyorlar. Onları biz yarattık ve hayata bağlılıklarını kuvvetlendirdik. Dilediğimiz zaman onların yerine başkalarını getiririz." (65/Talak 27, 28) Fakat böyle dünyacı bir davranış ne kadar garip gelse de müminler için ve hatta Peygamber hanımları için dahi söz konusudur. Bu sebeple daha duyarlı olmayı gerektirir. "Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: "Eğer dünya hayatını ve onun zevklerini tercih ediyorsanız gelin size dünyalık vereyim ve boşayıp özgür bırakayım. Yok, eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahireti tercih ediyorsanız Allah, iyiliği tercih edenleriniz için büyük bir ödül hazırlamıştır." (Ahzab 28, 29) "Dünya hayatını ahirete feda edenler, Allah yolunda savaşsınlar.⁷ Kim Allah yolunda savaşır ister öldürülsün ister galip gelsin kendisine büyük bir mükâfat vere-

ceğiz. Baskı altında bulunan çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar; “Ey Rabbimiz, bizi bu zalimlerin şehrinden kurtar! Katından bize bir sahip (veli), bir yardımcı gönder!” deyip dururken size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz? İman edenler, Allah yolunda savaşır. Kâfirler ise Tâğutun yolunda savaşır. Şeytanın dostlarıyla savaşın. Şeytanın tuzakları çok zayıftır. “Savaştan elinizi çekin! Namazı kılın, zekâti verin!” denen kimseleri görmez misin?²⁸ Kendilerine savaş farz kılınca aralarından bir topluluk, Allah’tan korkar gibi, hatta O’ndan daha fazla insanlardan korkarak; “Ey Rabbimiz! Neden bize savaş farz kıldın? Bize biraz süre verseydin olmaz mıydı?” dediler. De ki: Dünyadan nemalanmak çok kasıdır. Duyarlı davrananlar için ahiret daha hayırlıdır; onlara, kıl kadar haksızlık yapılmaz.” (4/Nisa 74-77)

Bu konu müminlerin bile ayağının kaydığı önemli bir durumdur. Çünkü kısa vadeli dünyevî çıkarlar uhrevî hedeflerin kaybedildiği hengâmelerdir. “Evlence imkânı bulamayanlar, Allah lütfuyla kendilerini varlıklı hale getirinceye kadar iffetlerini korusunlar. Elinizin altında bulunan kölelerinizden (özgürlükleri için) sizinle yazılı sözleşme yapmak isteyenler olur da onlarda bir hayır görürseniz onlarla yazılı sözleşme yapın. Allah’ın size verdiği maldan onlara verin. Namuslarını korumak isteyen cariyelelerinizi (esir kızları) dünya hayatının menfaatine tamah ederek iffetsizliğe mecbur etmeyin. Kim onları zor durumda bırakırsa zorlandıkları durumdan dolayı Allah onlara son derece bağışlayıcı ve merhametli davranır.” (24/Nur 33) Hatta bu imanî ve ahlakî zaaf, ilerleyen aşamalarda inananların kâfirlere benzemesi veya münafıkların safına katılması gibi risklere yol açabilmektedir. “Öyle insanlar var ki Allah’a sırf bir menfaat karşılığı ibadet eder. Kendisine bir menfaat dokunursa onunla tatmin olur. Eğer bir belaya uğrarsa hemen yüz çevirir. Dünya menfaatiyle birlikte ahiretini de kaybeder. Apaçık hüsrana (iflas) işte budur.” (22/Hac 11). Çünkü Allah’a ve ahirete imanın zaafa uğraması, dünyevileşmeyi beraberinde getirdiği için dünya görüşünü yıkar, bütün inanç sistemini altüst eder, insanın vicdanında yer alan bütün ahlakî sistemi içten çökertir. Böyle bir durumda insanın tekil davranışlarının ahlakî olup olmadığını tartışmak anlamsızlaşır. Sistemin ve ona dayalı tasavvurun yeniden kurulması gerekir.

Sonuç

Kur’an’dan bütüncül bir yaklaşımla kuşatıcı bir dünya görüşü, ona bağlı bir ahlakî sistem çıkarma imkânına rağmen dini dünyasızlaştırma gayreti içinde olan bir dindarlık anlayışı, tarihte hep var olagelmıştır. Bu anlayışın bir gereği olarak “dünya” seküler bir konuma itilerek dünya görüşü zaafa uğratılmış, böylesine önemli ahlakî bir alan, inanç ve ahlakın kontrolünden çıkarılmış gibidir. Örneğin “kahpe dünya, kahpe felek” gibi deyimler, ilk bakışta dünyayı küçümseyen bir söylemin yansıması gibi görünse de dikkatli bakıldığında dünyaya doyamamış, öte dünya gerçeği ve ölümle barışamamış bir ruh halinin kahr dolu sitemi olarak değerlendirilebilir. Dahası bireysel dünyalığı basit sayan ama dünyayı halifelik alanı olarak gören Kur’an’î dünya görüşü tersyüz edilerek dünya hilafetini unutup dünyalık peşinde ömür tüketmeyi dindarlık sayan cahili anlayış adeta yeniden hortlamıştır. İnsanın ikircikli bir bakış açısıyla dünyayı yalan saya saya tüketmesi, dünyanın geçici bir gerçeklik olduğunu bilerek yaşamaktan çok farklıdır. Böyle bir bakış açısının İslamî referanslardan ziyade İslam öncesi kültürlerin felek sövgüsüne dayandığı rahatlıkla söylenebilir. “Feleğe sövmeyiniz.” hadisi, bu sövgü için önemli bir işaret kabul edilebileceği gibi, Platon’un ideler/gölgeler âlemi paradoksu da söz konusu primitif değerlendirmelerin üst düzey felsefi bir imaja kavuşturulmuş sürümünü sayılabilir.

Allah’a ve ahirete imanın zaafa uğraması, dünyevileşmeyi beraberinde getirdiği için dünya görüşünü yıkar, bütün inanç sistemini altüst eder, insanın vicdanında yer alan bütün ahlakî sistemi içten çökertir. Böyle bir durumda insanın tekil davranışlarının ahlakî olup olmadığını tartışmak anlamsızlaşır. Sistemin ve ona dayalı tasavvurun yeniden kurulması gerekir.

Dolayısıyla bu tutumun, hayatın parçalanması noktasında radikal dünyacılığın dini yok sayan tutumuyla tersinden bir benzerlik arz ettiği açıktır. İnsanın bedenini günah keçisi ilan ederek bütün kötülüklerin müsebbibi saymanın, dünyayı kötülük kaynağı olarak göstermenin seküler bölücülüğün tek farkı sade-

ce hayatın zıt kutuplarını dikkate alıyor olmalarıdır ki her iki halde de din dünyadan soyutlanırken, dünyaya da dinden soyutlanmaktadır. Neticede dünyayı yalan sayan böylesi bir yaklaşımın, anlam dünyasını görmezden gelen radikal dünyacılara ücretsiz arsa tahsis etmek anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Dahası, iyi niyet kurbanı bu yaklaşımın mensupları, kadir bilmez dünyacılara sadece halifesi olduğumuz dünyayı armağan etmekle kalmamakta; özgür ve adil bir dünyada onurlu bir şekilde yaşama hakkımızı hibe ederek köle durumuna düşmemize imkân vermektedir. Sonra da onlardan bir avuç harita koparmak ve özgürleştirmek için milyonlarca can feda etmemizi zorunlu hale getirmektedir. Yeni ve Yakın Çağ tarihimize bu gözle baktığımızda, alçak düşmanlara armağan ettiği alçak dünya toprağını kutsal vatan yapabilmek için can veren dünyasızların serüveni olarak okumak mümkündür. Daha da ilginç olanı, dünyaya nizam vermek için canlarını seve seve feda edenlere dünyayı murdar kabul eden zihniyet önderlerinin yol gösterdiği veya öncülük ettiği iddiası! Şehitlerin kanına konan sineklerin felsefesine yakışan bir yaklaşım!

Neticede dünyayı yalan sayan böylesi bir yaklaşımın, anlam dünyasını görmezden gelen radikal dünyacılara ücretsiz arsa tahsis etmek anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Sonra da onlardan bir avuç harita koparmak ve özgürleştirmek için milyonlarca can feda etmemizi zorunlu hale getirmektedir.

Oysa halife insanın misyonu, dünyayı tahrip veya ihmal etmeyen, insanlığa zindan eylemeyen, ilahî programa uygun bir imar ve düzenleme gerçekleştirmektir. Kanaatimizce bunun anlamı, ilahî programdan (halis din) yola çıkarak kucaklayıcı girift bir kültür oluşturmak ve iki cihanda mutluluk temin eden bir medeniyet gerçekleştirmektir. Böylece din-dar, kirlettiği dünyayı kirliliğin kaynağı olarak gösterme ucuzluğundan kurtulduğu gibi hem dinini hayat dini olarak muhafaza etme, hem de dünyayı insan gibi yaşanabilir bir mekân haline getirme sorumluluğunu yüklenir ve bunun imkânlarını arar. Çünkü dini korumak nasıl dinî bir zorunluluksa dünyayı (canı, malı, ırzı ve nesli) korumak da dinî bir zorun-

luluktur ve bunun tersi de doğrudur. Yani, dini korumak da dünyevî bir zorunluluktur. Zira din, dünyanın kıvamıdır. Biri kaybedildiği zaman diğeri de kaybedilmektedir.

Bugün, dini dışlayarak dünyasını mamur ettiği sanılan Batılı değerler dizisi, insanlığın önüne tek çözüm olarak sunulmaya devam etmektedir. Oysa dindar olmak, dünya ve ahireti bir bütünün parçaları olarak görmekse dünyasızlaşmak da dünyevileşmek de değerden yoksunluğu beraberinde getirdiği için sıkıntılıdır. Fakat birbirini yok sayan bu çelişik iki karakterin, zoraki yöntemlerle bir arada yaşatılmasına çoğulculuk bilimsel bir yorum getirmeye çalışmak da akılcılığın finali sayılmaktadır! Bu uyumsuz yapının mutlak gerçeklik savıyla evrensel bir söyleme dönüştürülmesi ve öteki dünyalara dayatılıyor olması da ayrı garabet. Fakat daha da garibi, İslamcı dünya görüşünün son dönemde, asli mecrasına döndürülmesi yerine tarihten devralınan mirasın dünyasızlığı ile rakiplerinin dünyacılığı arasında bocalamaya terk edilmesidir. Bu durum sorunun yabancılaştırma da dâhil çok boyutlu bir karakter arz ettiğini, çözüm için teorik ve pratik açıdan çok ciddi çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Göründüğü kadarıyla dünyevileşme tehlikesinden korunmanın yolu, dinamik bir iman, vahye dayalı bir dünya görüşü ya da hayat felsefesi ve tutarlı bir ahlakî tasavvur geliştirmekten geçer. Bu da son ilahî mesajın (Kur'an'ın) bu gözle yeni baştan okunmasını zorunlu kılmaktadır. Eğer Müslümanlar Allah'ın vahyine yabancılaştırmaya devam eder ve bu soruna kısa sürede çözüm üretmezlerse dünyevileşenin sadece Müslümanlar olmayacağını, onların üzerinden dinin de dünyevileşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını görmemiz gerekir. Çünkü dinlerine yabancılaştıran toplumlar, dinleriyle aralarındaki mesafenin açık kalmasına uzun süre tahammül edemezler ve bu açığı kapatma yoluna giderler. Ancak dinler tarihinin verilerine bakılırsa bu tür toplumlar arasında kendilerini dine uyarlayanlar çok azdır. Zira böyle bir şeyi yapmak basit olsaydı zaten dine yabancılaştırmazlardı. Genelde dini kendi hevalarına uyarlama eğilimi taşırlar. Öyle görünüyor ki dünya ve dünyalık içerisinde kaybolmak ve dini değerleri kaybetmek, Kur'an'ın 'dönüşü olmayan sapkınlık' dediği şey olmalıdır. Böyle bir sapkınlığın dezavantajı, sadece geri dönüş imkânlarını tıkaması değildir; geri dönüşünde kaybedilen değerlerin yerinde bulunama-

ması da sorunun bir başka boyutudur. Çünkü dindarlar, değerlerine yabancılaşırken değerleri de kendilerine benzeterek yabancılaşırlar.

Özetle söylemek gerekirse bugün yüz yüze olduğumuz önemli sorun, birbirine zıt iki aşırı uç arasında gidip geliyor olmamız ve orta noktada durmamızı sağlayacak mekanizmayı bulmak istemeyişimizdir. Buna “Dünyasız bir dinde ya da dinsiz bir dünyada kaybolmak!” da diyebiliriz. Bunlar ilk bakışta birbirine zıt ve alakasız şeyler gibi gözükse de tersinden birbirini besleyen iki damar gibi işlev görmektedir. Orta çağ dindarlığı ile modern çağ dünyacılığı arasındaki ilişki irdelendiğinde böyle bir sebep sonuç ilişkisi fark edilebilir. Ancak bölünmüş bir bilinç ve benlikle bu iki parçayı bir arada görebilmek zordur. Dinci veya dünyacı olmadan dinli ve dünyalı olmayı başarabilirsek sorunun üstesinden gelebiliriz. Bu da ancak dini ve dünyayı doğru tanıyan bir bilinç ile dini ve dünyayı birbirinin yerine koymayan ahlaki bir hassasiyetle mümkündür. Dini dünyalığa araç yapma ahlaksızlığı ile dünyayı din edinme putperestliği arasında dünyevileşme açısından fark görünmemektedir. Ancak dünyayı kötülük kaynağı olarak görürken dünyalık toplamada rakip tanımayan yapıların felsefesini ne dinî ne de dünyevî gerçeklikle bağdaştırmak mümkün gözükmemektedir. Kanaatimizce bu, sadece “Fala inanmayın, falsız da kalmayın!” felsefesiyle izah edilebilecek garip bir durumdur. ■

dipnotlar

- ¹ Bu ayetlerde ‘peşin olan’ ifadesi, dünya; ‘uzun vadeli olan’ sa ahiret olarak değerlendirilmiştir. (17/İsrâ 18). Fakat ayet kendisinden önce geçen 16-19. ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde kıyamete inanmayanların onu acele istemelerine yöneltilen bir eleştiri olabilir.
- ² Mal, nasıl Allah’ın insana lütfu ise, vahiy daha önemli bir lütfüdür. Malın kime ne kadar verileceğine Allah karar veriyorsa vahyin kime verileceğine de sadece O karar verir.
- ³ Ayetin geçtiği bağlamdan, dünyayı isteyenlerin ahireti reddeden kâfirler olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle verilen dünyalık kendilerine cehennem olmaktadır (111/Mesed 4. ayet ve ilgili dipnot).
- ⁴ Dünyayı isteyip ahireti unutanlara verilen dünyalık artırılarak cehennemdeki hayatları sürekli kılınmakta, dünyada ahireti gözeterek yaşayanlara ise hidayetleri artırılarak cennetteki hayatları sürekli kılınmaktadır. Bir önceki ayete bakılırsa insan cennetini de cehennemini de kendisi hazırlamaktadır.

⁵ Ahireti anlayabilmek için dünyanın ve olayların görünmeyen boyutunu anlamak gerekir. Bunun açılımı için bk. Aynı sure, 19-25. ayetler. Bu ayetler, materyalizmin açmazını da açıkça ortaya koymaktadır. Hayat, yalın bir levha gibi değildir; gaybî bir arka plana sahiptir. Bunu anlayamayan, ahireti, hesabı, değerler dünyasını anlayamaz; hayatı tesadüf, özgürlüğü başıboşluk olarak görür. Kur’an’ın körlük dediği budur; bakışın sakatlığı, gözün değil!

⁶ Yahudilerin dünyevileşmeleri ve müşriklerden daha ihtiraslı hale gelmelerinin sebebi, dünyevileştirilmiş dini bir metne sahip olmalarıdır. Çünkü dünyevileşen din, dinleşen dünyayı, yani dünyanın din yerine geçmesini doğurmaktadır. Dünya onların gözünde sıradan, nötr bir olgu olmaktan çıkıp kutsallık kazanmaktadır. Deyim yerindeyse dünya artık onlar için bir cennet, ötekiler için bir cehennem olmak zorundadır. Çünkü millileştirilmiş tanrı, onlardan böyle bir görev beklemektedir (Bk. Aynı sure 94. ayet). İnsanlara dünya cenneti vaat eden modern materyalizm, bu inanç biçiminin bir uzantısı kabul edilebilir. Çünkü dünyevileştirilmiş olan Tevrat, Yahudiler kadar Hıristiyanların da kutsal metnidir. Dolayısıyla Hıristiyanların tanrısı İsa da.(haşa) dünyaya gelip kendi egemen devletini gerçekleştirecektir. Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin açmazlarının ürettiği katı materyalizmin veya pozitivist/aydınlanmacı modern medeniyetin batıda ortaya çıkması tesadüf değildir. Aşkın kutsallığı yok sayan bir eğilim, içkin kutsallığı abartarak kutsal bir materyalizm üretmiştir. Aslında kutsalın dünyası ile dünyanın kutsalı arasında bir türlü kurulamayan denge sorunudur söz konusu olan.

⁷ Dünyasını ahrete feda edemeyenler savaşırlar. Bu da Allah’ın vahyinden emin olmayı ve O’na teslim olmayı gerektiriyor.

⁸ Cihattan el çekip namaz ve zekat gibi tehlikesiz ibadetlere önem vermek tam bir korkak dindarlığı olarak belirmektedir. Seküler dünya görüşünün ehliştirmek istediği ılımlı İslam modeli de böyle bir modeldir ama bu pek de yeni bir model değildir. Çağlar boyu süren kadim bir Yahudi modelidir.